

John Berger

John Berger'ın yurdu

ALİ ÇAKMAK

Ölümünden iki yıl önce çekilen bir belgesel, *Quincy'de Dört Mevsim*, John Berger hakkında düşünmek için iyi bir başlangıç noktası olabilir. Berger'ın hikâye anlatıcılığı, karşısındakiyle birlikte düşünme kabiliyeti, neoliberalizme karşı mücadele üzerine önerileri, sanatın mümkün kıldığı direniş biçimleri hakkındaki tezleri ya da tabiata, hayvanlara karşı duyduğu derin dikkat ve şefkat üzerine kurgulanmış belgesel onun şahsiyeti ve dünyada işgal ettiği yere sadelikle ama aynı zamanda belirgin bir hayranlıkla yaklaşıyordu.

Kamera dışarıdan Berger'ın kırk yıla yakın bir süredir yaşadığı Alpler'deki 100 nüfuslu küçük Quincy köyüne yaklaştığında evinin dış duvarında yüksekçe bir yerde bir fotoğraf, Filistinli şair Mahmud Derviş'in fotoğrafı dikkati çekiyordu. Quincy, 2008 yılında hayatını, ama ondan çok daha önce (bir bakıma doğar doğmaz) yurdunu kaybeden Mahmud Derviş'e de yurt olmuştur. İsrail devletinin, doğduğu şehirde, Celile'de gömülmesine izin vermemesi üzerine Derviş, Ramallah'ın batı "yakasında" Al Rabweh ("yeşil çimenli tepe") adlı küçük bir tepede gömülmüştü. İsrail devleti Mahmud Derviş'i yalnızca hayattayken değil öldükten sonra da Celile'de yokluğa mahkûm etmişti. Zulmün sonsuz olamayacağını, onu aşan bir dayanışmanın her zaman mümkün olduğunun işareti gibidir Berger'ın yaptığı, eğer yurt elinizden alınırsa bütün dünya yurda dönüştürülebilir. Celile'de yokluğa mahkûm edilen, Quincy'de gösterişten uzak bir köy evinde kendine yeni bir yurt, sığınak bulabilir.

*"Dünüm var orada, onun küçük şehrinde
Çoban değneğim var, horoz ibiğim var orada
Saksıda bir demet nergis
Onun bende selamı var boşluğun dibinden
Uzanan selvinin yücelerine kadar
Bende oradaki yarımın hatırası var, benim orada bir
kederim var.*

Vadiye açılan bir pencere ve bir kapı

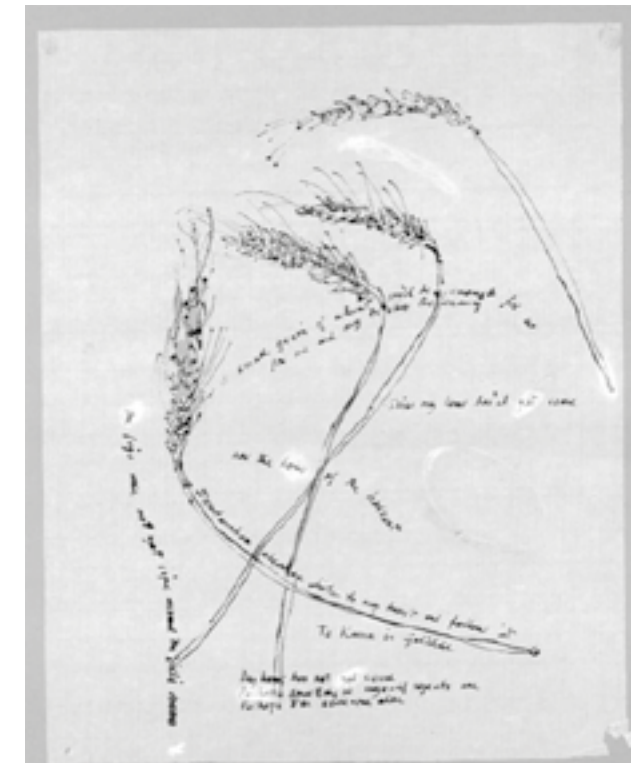
*Orada bir dünüm var
Bir yokluğum var!"*
(“Ramallah'ta”, çev. Mehmet Hakkı Suçin)

Her koşulda sürgün bir şiddet eylemidir ve tehdit sadece sürgünün fiziksel varlığına yönelmez, o artık merkezi olmayan bir hayata zorlanmıştır. Dönüp dolaşp geleceği evden, geçimini temin edeceği işten ve emeğinin bir değeri olduğu duygusundan uzaklaştırılmasının

yanı sıra varlığını biçimlendiren hatıralarından da koparılmıştır. Çok zaman geriye dönmek sadece yetkililerin iznine de bağlı değildir; yurtsuzluktur artık esas olan: Berger'ın çok sevdiği Arjantinli şair Juan Gelman bir daha dönememiştir ülkesine. Artık Arjantin'e dönmek bir bakıma tersine-sürgündür onun için. Oğlunu ve gelinini öldüren cuntacılar torununu da Uruguaylı cuntacılar "hediyeye" etmiştir. Gelman'ın mahkûm edildiği coğrafi bir yokluk değildir artık; varlığının özü, hafızası, hatıraları işgal edilmiştir.

O halde direniş de zulüm kadar köklü, kapsayıcı ve sürekli olmak zorundadır. Naif jestler ve nazik dayanışma çağrılarının daha fazla uyanıklık ve kavrama çabasını gerektirir. 2000'li yılların başlarından itibaren Berger'ın siyasal tutumunun belli başlı unsurlarından biridir Filistin direnişi. İsrail'in Filistin'i işgali dünyanın en uzun askeri işgalidir ve eğer işgal bu kadar uzansa direniş de o kadar haklı ve köklüdür. Berger'ın siyasal tavrını ortalama bir "destekçilikten" (Filistin ya da Zapatistalar) ayıran kararlılık burada devreye girer. Kendisini, kaybedenlerin, açlığa ve utanca mahkûm edilenlerin payına düşenleri anlamaya, onların seslerini çoğaltmaya mahkûm eden bir kararlılıktır bu ve kökleri Berger'ın henüz yirmilerindeyken Livorno'da aldığı karara dayanmaktadır: "Şehir o zamanlar savaştan yeni çıkmıştı ve yoksulluk içindeydi ve maldan mülkten yoksun insanların soylu içtenliğini ilk kez orada öğrenmeye başlamıştım. Bu dünyada güçlü olanlarla mümkün olduğu kadar az ilişkim olmasını istediğimi de ilk orada keşfetmiştim. Sonraları bütün bir hayat boyunca süren bir tiksintiye dönüştü bu." (*Ve Yüzlerimiz, Kalbim, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü*, s. 87)

Bir tür gönüllü sürgüne, kendini men edişe benziyor bu. Zenginlik, şöhret ya da konforun ayartmadığı kararlı sadelik (1970'lerin ortalarından beri yaşadığı köy

John Berger'ın, Mahmud Derviş'in ölümünün ardından çizdiği desen.

evinin gündelik hayatı zorlaştıracak ölçüde konfordan uzaklığı zaman zaman kameranın yöneldiği evden kolayca anlaşılıyordu). İhtişam, lüks ya da israfa bakmak, kaynağını bunlardan alan modern zulmü kavramak için elbette zorunludur ama Berger'ın sözünü ettiği "tikinti" duygusunu içermeyen her bakışın oraya kilitlenmesi riski de vardır. Orada fazla oyalanmaz Berger, hemen göz kırpaçağı bir yetimi ve onunla ittifakı arar: "Kendimi bildim bileli, bir tür yetim olduğumu hissetmişimdir. ... Gizli bir yetimler ittifakı öneririm. Birbirimize göz kırparız. Hiyerarşiyi redderiz. Her türlü hiyerarşiyi." (*Hoş-beş*, s. 27).

Berger yenilmiş ama mücadeleyi bırakmamış, yetimlerin sesini yakından dinlemiş biridir ve açık ki Mahmud Derviş de, *A'dan X'e* kitabını ithaf ettiği Ghassan Kanafani de onun yetim müttefikleridir. Ve nasıl Derviş onun evinde bir yurt bulmuşsa Berger da bir zamanlar Derviş'in yumuşak ve şefkatli de olabilen şiirinde kendine bir yurt bulmuştur. Derviş'in şiiri iyi bir olanaktır, Berger'ın yurdunun neresi olduğunu düşünmek için. İngiltere'de doğmuş bir İngiliz olduğunu bilmemiz bunun için pek yeterli görünmüyor. Hangi halklara ya da coğrafyaya yakınlık duyduğunu bilmek de yetmez: "Dedem Triyesteliydi. Belki su çekiyordur, kimbilir. Slav ülkelerindeyken çok mutluyum; Slavları biraz anladığımı sanıyorum. Kısaca, Avrupa'da, en çok da Avrupa'nın doğusunda ve güneyinde olmaktan hoşlanıyorum. Politik nedenlerden değil, yalnız duyarlık olarak İngiltere'de olduğumdan çok daha memleketim gibi geliyor bana buralar." (*Şiirin Saati*, s. 120.)

Sürgünlerin, yetimlerin ittifakı bir tercihten, seçimden çok zorunluluğa benzer. Birbirine göz kırpan her yetim diğerine aynı zamanda dünyanın ne kadar kötü bir yer olduğunu da hatırlatır: "Dünyanın pisliğini olduğu gibi kabullenir, buna rağmen nasıl hayatta kaldığımıza dair hikâyeleri paylaşıyoruz." Yenilgiye rağmen hayatta kalmak esastır, aslına bakılırsa ondan tümüyle kurtulmak da mümkün değildir. Berger'ın şiirinde tango ritmi bulduğu Gelman da yenilgi ve onunla nasıl yaşanaçağı üzerine uzun uzun düşünmüş gibidir:

*"İşittin mi / kalbim? /
yenilgiyi alıp başka bir yere gideceğiz /
bu hayvanla başka bir yere /
ölümlerle başka bir yere /"* (*Sanatla Direniş*, s. 116)

Berger'ın sözünü ettiği yetimler ittifakı tıpkı Gelman'ın şiiri için söylediği gibi "her türlü yalana kapıyı kapatan sessizlikleri" de kapsar. Avutmak için bile yalana sığınmayan, "acıнын keşfettiklerini ve acının bile söyleyemediklerini hatırlatan" bir sessizlik. Berger'ı Avrupa'nın "destekçi sol"undan ayıran belli başlı özelliklerden biridir bu. Yetimin haysiyetinin hemen yanı başındaki utançtan da haberdardır; yalnızca onun haysiyetini paylaşmakla yetinmez, utancının köklerine de diğer gözünü, kendi hakikat ilkesine bağlı kalabilmek için onu da anlamak zorundadır. Haysiyet ve direniş Eriha'da, Gazze'deyse, öfke ve utanç da oradadır. Nizar Kabbani'nin sesinde: